

mnoha cesta po vlastech českých i po Evropě. Milovníka Šumavy na výstavě uchvátí nádherný akvarel s vodopádem Bílá strž, zapůjčený z Národní galerie. Záběr jeho zájmů byl neobyčejně široký. Koula založil třeba spolek pro výzkum lidových výšivek či sepsal a ilustroval první studii o husitských palných zbraních s využitím sbírek plzeňského muzea. Mimochodem, s jeho ředitelem Josefem Škorpilem, s nímž sdílel obdiv k antice i renesanci, si výborně porozuměl a údajně právě Koula měl být jediným člověkem, se kterým si jinak rezervovaný Škorpil v životě tykal. Znali se již od roku 1887, Koula za ním jezdil i na letní byt do Ejpovic do krásného údolí Klabavy (jehož dosud průmyslem neporušenou krásu zachytil i na svých akvarelech). Ostatně, Škorpil inicioval jeho angažmá na opravě plzeňské radnice. Svůj život naplnil Josef Koula smysluplnou prací, napomáhalo mu v tom jistě i rodinné zázemí. A konečně měl štěstí, že se dožil jako velký patriot i obnovení české samostatnosti (zemřel jen pár měsíců po 28. říjnu 1919).

Také tuto výstavu doprovodila monografie se stejnojmenným názvem s řadou objevných studií, navíc ve skvostném knižním provedení. Autorům, manželům Janě a Janovi Merglovým, se podařilo připravit neobyčejně atraktivní výstavu, kombinující skvostné ukázky Koulovy výtvarné dovednosti na poli architektury i uměleckého řemesla a zároveň přiblížit i polidštit neprávem opomíjenou osobnost české kultury.

Jan Kumpere

Pražské jaro, invaze a začátek normalizace ve výtvarném umění. Ohlédnutí za výstavou *Anatomie skoku do prázdna* v Západočeské galerii v Plzni

Výstava: *Anatomie skoku do prázdna*, autorka Helena Musilová, kurátorka Marcela Štýbrová, Západočeská galerie v Plzni, výstavní síň Masné krámy, 20. 6. 2018–16. 9. 2018.

Publikace: Helena MUSILOVÁ, *Anatomie skoku do prázdna. Rok 1968 a výtvarné umění v Československu*, Matěj Bárta, Studio JB a Západočeská galerie v Plzni, Plzeň 2018.

Rok 2018 byl bohatý na výročí, která v Čechách vyvolávají protichůdné pocity. I když hodnocení nedávné historie podléhá mnoha faktorům, obecně se dá říci, že zatímco sté výročí založení Československé republiky bylo přijato s hrdostí, sedmdesáté výročí komunistického převratu až na výjimky s nevolí. A padesáté výročí invaze spojeneckých vojsk? To je rána, která se dosud nezacelila, trauma, jehož se starší generace nezbavila dodnes.

Výročí invaze se proto v loňském roce stalo nejen důležitým tématem veřejnoprávních médií, ale i důvodem k uspořádání mnoha tematicky zaměřených výstav. V Praze, Brně i dalších velkých městech tak byly k vidění dosud neznámé a nikdy nepublikované dokumentární fotografie z prvních dnů okupace, získané převážně ze soukromých archivů pamětníků. Celistvější a umělecky zpracovanější soubory v Praze představili fotografové Oldřich Škácha, a především Josef Koudelka, jehož oceňovaná *Invaze 68* je podle všeho nejpůsobivějším fotografickým dokumentem z pohnutých srpnových dní. Umělecky nejsoudržnější a nejnáročnější kolekci výtvarných děl s tematikou pražského jara a ruské invaze však pod názvem *Anatomie skoku do prázdna* připravila Západočeská galerie v Plzni.

Projekt připravila Helena Musilová, kurátorka mnoha výstav a někdejší ředitelka Sbirky moderního a současného umění Národní galerie v Praze. Při práci na předchozích výstavách si totiž uvědomila, že české výtvarné umění spojené s rokem 1968 nebylo dosud systematicky zpracováno. Výsledkem její odborné práce se stala výstava *Anatomie skoku do prázdna*, která v pěti tematických oddílech představila téměř sto padesát děl od osmaosmdesáti autorů – od „klasiků“ českého moderního umění jako byl Jan Zrzavý, Karel Svoboda, Adolf Hoffmeister nebo Jiří Kolář, až po novátory z přelomu 60. a 70. let minulého století Karla Nepraše, Pavla Nešlehu nebo Zbyška Siona, jimž bylo v době invaze mezi třiceti a čtyřiceti lety. K nejmladším na výstavě zastoupeným autorům pak patřil sochař a malíř Jiří Sozanský a dva slovenští tvůrci – malíř a fotograf Rudo Sikora a konceptuální umělec Milan Adamčiak; těm bylo v době invaze čtyřiařacet let. I když autorka výstavy Helena Musilová měla z dřívějších let bohatou zkušenost s uměleckou fotografií, do projektu *Anatomie skoku do prázdna* žádné nezařadila. Jedinou výjimkou se stala fotografie Ľubomíra Füleho *Dubček skákající do bazénu*, která vznikla na koupališti ve slovenské Santovce. Tato fotografie však nesouvisí ani tak s celkovou koncepcí výstavy, jako s jejím názvem *Anatomie skoku do prázdna*, vypůjčeným z básně plzeňského rodáka Miroslava Holuba. Není snad při zpětném pohledu pražské jaro odvážným, ale i mimořádně plavným letem za svobodou? A není počátek normalizace dokonáným skokem do prázdna?

Anatomie skoku do prázdna představila nejzajímavější díla českého výtvarného umění z let 1966–1974; až na malé výjimky se při tom držela chronologického uspořádání. V prvním oddíle nazvaném *Quo vadis?* se objevila díla, která tematicky nebo formálně vybočila z tradičního pojetí socialistického umění. Jsou to bezprostřední díla, která se vymkla komunistické cenzuře a číší z nich nespoutaná energie a pocit nově nabyté svobody. Stačí se podívat na *Jazzový motiv* Jiřího Načeradského, *Zájmy* Slavojce Kovaříka, *Ženu s květinami* Jany Shejbalové-Želibské nebo *Svlékající se* Otakara Slavíka, v nichž se objevují dlouhá léta „zapovězená“ témata: radost ze života, možnost svobodného

sebevyjádření i cudné náznaky erotiky. Tvorba takových děl samozřejmě úzce souvisela s postupným uvolňováním společenského klimatu ve druhé polovině 60. let minulého století; to v roce 1968 vyústilo do krátkého období téměř bezbřehé svobody, pro něž se vžil název pražské jaro. Toto období velkých očekávání však bylo nakonec – obrazně řečeno – stejně krátké jako Dubčekův skok do bazénu. Už v noci z 20. na 21. srpna 1968 totiž proti takzvané kontrarevoluci zasáhla „spojenecká“ vojska. Absurditu této násilné události zachytila v části nazvané *Invaze* řada umělců včele s tehdy osmasedmdesátiletým doyenem české malby Janem Zrzavým; jeho působivý pastel s názvem *Okupace* vyjadřuje bezprostřední zděšení z vojenské síly i vztek z ponižení. Ještě expresivněji na události reagoval malíř Zbyšek Sion ve svých dílech *Okupace* a *Hyena*. Do následujícího oddílu výstavy s názvem *V ústech kamení, v hlavě boule* byla zařazena díla, která se již pokoušejí srpnové události interpretovat z většího nadhledu. Vznikla v době, kdy se do popředí namísto Dubčeka dostal Gustáv Husák, jehož okřídlená věta „*je potřeba urobiť konečne v štáte poriadok*“ de facto znamenala počátek tuhé normalizace. Ve vystavených dílech z této doby proto sílí pocit beznaděje, strachu i odcizení. Pro zobrazení těchto temných, drásavých myšlenek většina autorů zvolila neobvyklé, experimentální formy. Již zmíněný Zbyšek Sion v té době maluje obraz nazvaný *Štvanci*, Květa Válová *Spálenou zahradu* a Štefan Bobota *Pochod*. Všichni tři jako by svými obrazy hledali odpověď na neodbytnou otázku: nebylo by lepší znásilněnou zemi opustit, dokud to jde?

Na mezidobí mezi invazí a počátkem normalizace zareagoval několika vizuálními básněmi i dramatik – a pozdější prezident – Václav Havel. Jeho tehdejší básně, z nichž bylo na výstavě představeno šest ukázek, se později staly součástí sbírky *Antikódy*. Při jejich psaní Havel sice formálně vyšel z Apollinairových *Kaligramů*, ale počáteční nevázané hře se slovy velmi brzy dodal společenský a politický obsah; zároveň s tím svou původní hravost nahradil ironií a sarkasmem. Zatímco báseň *Generace 21. srpna* je změtí slov, která se mu během pohnutých dní honila hlavou a sám se v ní těžko vyznal, ironická *Porada redakční rady* za pomoci mnoha otázek („*Můžeme? Chceme? Smíme? Máme? Nemáme?*“) zachytila protichůdné názory na situaci i obavy z dalšího vývoje situace. V *Antikódech* Havel podobně jako řada dalších vizuálních básníků té doby – například Jiří Kolář nebo Ladislav Novák, jejichž díla byla také součástí výstavy – formoval shluky slov do vizuálních celků. Tím se dostal na půl cesty mezi literaturu a výtvarné umění podobně, jako se další zúčastnění umělci Milan Grygar a Milan Adamčiak svými grafickými partiturami dostali na pomezí hudby a výtvarného umění.

Díla zařazená do předposlední části výstavy nazvané příznačně *Obět'* se pokoušejí vyrovnat s tragickou smrtí Jana Palacha a Jana Zajíce, kteří se obětovali, aby národ vytrhl z šířící se letargie. Do této části Musilová zařadila dnes již ikonická díla, jako jsou *Pražská pieta* plzeňské malířky Aleny

Koenigsmarkové nebo koláž *Pocta Palachovi*, kterou Jiří Kolář vytvořil z rozstříhané černobílé reprodukce Botticelliho *Zrození Venuše*, novinových článků a úmrtních oznámení svých přátel.

Závěrečná část výstavy *Plazit jazyk* je plná deziluze a smutku. Je dobojováno, ideály pražského jara jsou minulostí, tisíce lidí odcházejí do emigrace, nespočet dalších se uzavírá do vnitřního exilu. Ti, kteří zůstanou a nechtějí přijít o smysluplnou práci, musí projít prověrkami a „posypat si hlavu popelem“. Toto ponížení explicitně zachytil Julián Filo ve svém oleji *Osobná analýza*. Po několika letech relativní volnosti začíná nový režim zprudka „utahovat šrouby“ ve všech oblastech života; vrací se cenzura, kádrování a všudypřítomný dohled. Senzitivní umělci na ztrátu svobody reagují velmi citlivě, takže není divu, že jejich díla z té doby jsou plná černých myšlenek (koláž *Oprátka* Jiřího Koláře, oleje *Zasmušilost* Jiřího Mrázka a *Epilog* Vojtěcha Tittelbacha). Normalizovanou společností, v níž se jeden podobá druhému a nikdo na sebe raději ničím neupozorňuje, aby se nestal terčem represí, zachycuje lept, který vytvořila Marie Filipová v roce 1972 a nazvala jej *Lidé*. V té době samozřejmě nemohla tušit, jak dlouho bude trvat, než se lidem vrátí „barva“ do tváří.

K výstavě vyšla obsáhlá publikace *Anatomie skoku do prázdna*, s podtitulem *Rok 1968 a výtvarné umění v Československu*, s kvalitními reprodukcemi vystavených děl, zasvěceným textem Heleny Musilové a základními informacemi o zúčastněných umělcích. Knihu zajímavým způsobem doplňuje velmi osobní vzpomínkový text historičky umění Ludmily Vachtové, která od roku 1972 žije ve Švýcarsku. Vtipem i prostofekostí Vachtová odlehčuje tragičnost tématu i odbornou věcnost textů Heleny Musilové.

Anatomie skoku do prázdna se vrátila k traumatické kapitole moderních českých dějin prostřednictvím náročných výtvarných děl. V pečlivém výběru vedle sebe postavila doznívající odkaz meziválečné avantgardy a nejnovější výtvarné směry jako expresivní abstrakci, grafickou poezii nebo konceptuální umění. Západočeská galerie v Plzni tak k padesátému výročí traumatické kapitoly našich dějin připravila po všech stránkách mimořádnou výstavu.

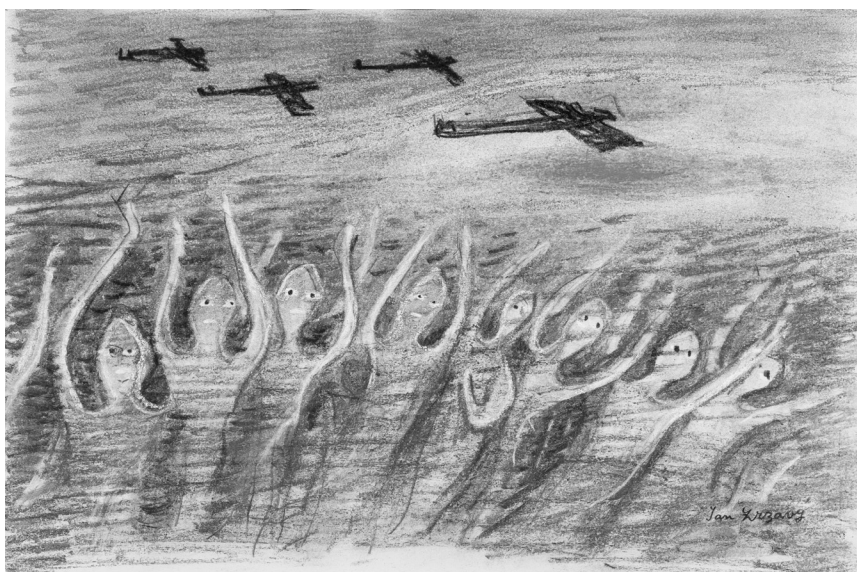
Jiří Zahradnický

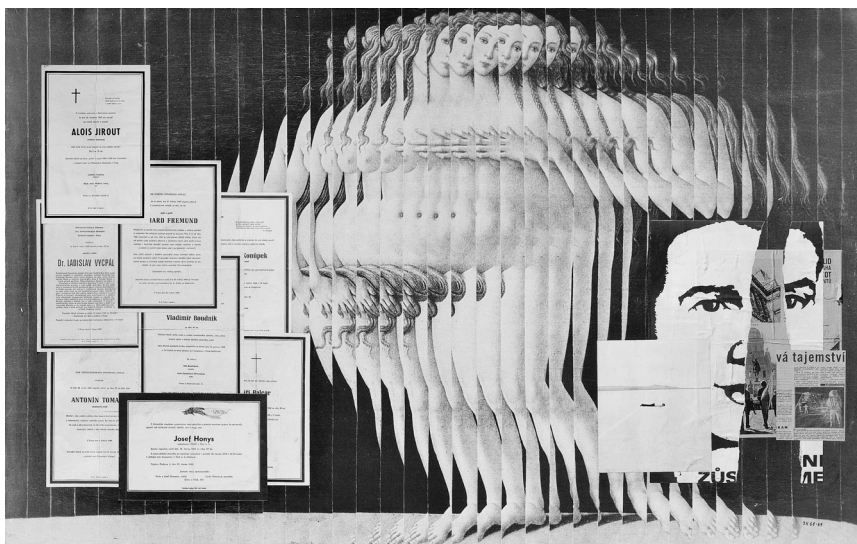

Alena Koenigsmarková, Pražská pieta, 1969, Západočeská galerie v Plzni

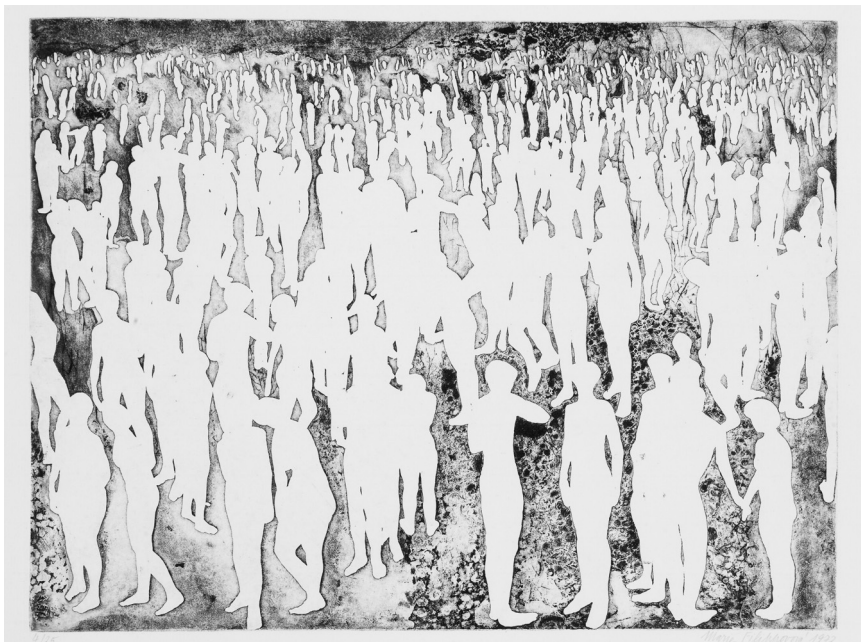

Jan Zrzavý, Okupace, 1968, Galerie Kodl

Jiří Kolář, Pocta Palachovi, 1969, Museum Kampa

Marie Filippová, Lidé, 1972, Moravská galerie v Brně

